

A kommunikáció jelentősége az örökbefogadási folyamatban és örökbefogadó családokban

Bevezetés

A családok szerepe mindig is fontos volt a társadalmakban, kortól és kultúrától függetlenül. A legfontosabb kötelék, amelyek az embert a létezéséhez kötik, a családé. A család fogalma a 20. század vége óta azonban megváltozott. Számos tényező járult hozzá ennek az elméletnek a fejlődéséhez. Az utóbbi években a kutatók egyre inkább a tranzakciós definíciókat használják a család fogalmának meghatározására. Így a családot olyan személyek intim csoportjaként lehet meghatározni, akiknél kialakult az összetartozás és a kollektív identitás érzése, valamint, akiknek közös a történelmük. Korábban a család strukturális megközelítést használták, amely szerint a családi közösséget az egyének biológiai kötelékek alapján alakították ki (Boreczky, 2015; Engler, 2020). Mindazonáltal a felülvizsgált definíció lehetővé teszi a kutatók számára, hogy a család határainak kiterjesztése eredményeként újszerű családtípusokat és formákat dolgozzanak ki (Noller & Fitzpatrick, 1993; Somlai, 2013). Gurman & Kriskern (1981) szerint a család egy egyedülálló kommunikációs rendszer. A családtagok különböző viselkedési kultúrával rendelkező egységet alkotnak, amelyet egyedi kontextusukhoz kell igazítani és megérteni (Koerner & Fitzpatrick, 2006). Ami ebből a szempontból még ennél is érdekesebb, az a kommunikáció szerepe az örökbefogadó családokban.

Kutatási kérdéseim a magyarországi örökbefogadó családok kommunikációjához kapcsolódnak. Többek között kíváncsi vagyok arra, milyen kommunikációs mintát követnek ezek a családok, milyen problémák adódhatnak, milyen egyedi kommunikációs kihívásokkal kell szembenéznük, illetve hogyan látják a családon belüli kommunikációjuk nyíltságát? Hipotézisem alapján az örökbefogadó családokban megfigyelhetők a kommunikációs problémák, azonban ezeket a szülők nem ismerik fel, amelynek okán kezelni sem képesek azokat.

Szakirodalmi áttekintő

Az örökbefogadás, mint intézmény meghatározása elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a kommunikáció szerepét az örökbefogadó családokban. Az örökbefogadás jogi intézménye az ókori Róma óta egyszerre több célt is szolgált, és még ma is több célt szolgál. A történelem során szerepe jelentősen megváltozott. A 20. század közepén a gyermeknevelés és -gondozás értékes eszközévé vált. Ezzel szemben korábban szerződéses rendszerként fogták fel, amelynek elsődleges funkciója a családi vagyon védelme volt.

A családok jóléte mellett a gyermekek jóléte is kiemelten fontos volt. Minden gyermek megérdemli, hogy szerető családban nőjön fel, ahol mentális és fizikai fejlődése biztosított. E cél elérésének egyik alternatív eszköze az örökbefogadás. Az első örök-

befogadási törvény, amely a gyermekek jólétét hirdette, az 1851-es massachusettsi törvény volt (Brodzinsky & Schechter, 1990). Világszerte csak kevés olyan intézmény van, amelynek jogi szabályozása olyan biztos alapokon maradt fenn, mint az örökbefogadás. Törekvései és tartalma változott, de a fő irányvonal ugyanaz maradt, ami lehetővé teszi, hogy a 21. században is jelen legyen a család egyik formájaként.

A jól működő közösségek, így a család alapvető feltétele a kommunikáció (Aczél, 2023; Engler, 2020; Bochner, 1976; Bocsi, 2020). Megállapított nyert, hogy a kommunikáció szerepe az örökbefogadó családokban is meghatározó. A családon belüli kihívások azonban minden családtípusban jelen vannak, és ez alól az örökbefogadó családok

sem kivételek. Számos előnye mellett számos akadálya is van mind a gyermek, mind a szülő számára. Az örökbefogadó szülők számára az első és legnagyobb próbatétel az örökbefogadással kapcsolatos információk megosztása oly módon, hogy az örökbefogadott gyermek megértse az örökbefogadás tényét és annak következményeit. (Brodzinsky, 2011). Ezenkívül a szülők számára komoly kommunikációs kihívást jelent, hogy beszélgetést kezdeményezzenek a gyermekkel, ezzel ösztönözzék a gyermekben az örökbefogadás történetéről szóló narratíva kialakulását.

Az ismétlődő családi történetek a családi narratívák részévé válnak, amelyek jelentősen hozzájárulnak a családtagok személyiségének és önképének fejlődéséhez. Az örökbefogadott gyermekek szociálisan elhelyezett visszaemlékezéseken keresztül építik fel a megértés keretét szüleik segítségével, akik leírják és elmagyarázzák az örök-

befogadásuk történetét. A szülők alapvető szerepet játszanak a gyermek kommunikációs kompetenciájának fejlesztésében (Wang et al., 2018). Számos tanulmány szerint a szülők kommunikációs kompetenciája közvetett módon, a családi kommunikációs mintákon keresztül kapcsolódik a gyermekükhöz vagy gyermekeikhez (Schrodt et al., 2009). A családi kommunikációs minták elmélete a családi kommunikáció általános megközelítését írja le, amely a szülő-gyermek kommunikációt, mint a közös szociális valóság megteremtésének eszközét hangsúlyozza. A családi kommunikációs minták elmélete nem értelmező és nem kritikai; azt állítja, hogy leírja, mi a családi kommunikáció és hogyan működik, nem pedig azt, hogyan lehetne értelmezni egy adott kontextusban, vagy milyennek kellene lennie egy adott ideológiai perspektíva alapján.

Családi kommunikációs minták elmélete

A családi kommunikációs minták elmélete (Family Communication Patterns Theory, FCP) szerint (Koerner & Fitzpatrick, 2002) a családon belüli kommunikáció módja befolyásolja a családi környezetet, amely a családi kapcsolatok alapját képezi. Négy családtípus különböztethető meg azáltal, hogy a családot a beszélgetés és a konformitás-orientáció szempontjából magas vagy alacsony szintre soroljuk: konszenzusos (magas konformitás, magas beszélgetés); pluralista (alacsony konformitás, magas beszélgetés); védelmező (magas konformitás, alacsony beszélgetés); vagy laissez-faire (alacsony konformitás, alacsony beszélgetés).

A konszenzuális családtípusba azokat a családokat sorolja a szakirodalom, akik egyaránt magas társalgási- és konformitási orientációval rendelkeznek. Kommunikációjukra jellemző, hogy szeretnék megőrizni a hierarchiát és a nyílt kommunikációt. Érdeklődnek az új ötletek iránt, amit szintén a nyílt társalgással tárnak fel közösen. A szülők a gyermekek mondanivalójának mindig nagy figyelmet szentelnek. Döntési mechanizmusukra jellemző, hogy a szülők határozzák meg a döntéseket, de minden esetben figyelnek arra, hogy a gyerekek és a család értékei legyenek előtérbe helyezve.

A pluralisztikus családtípusba azok a családok tartoznak, akiknek a társalgás-orientációja magas, azonban a konformitás-orientációjuk alacsony

fokú. Kommunikációjukra jellemző a nyíltság és a kötetlenség. A család minden tagja aktívan részt vesz a diskurzusokban, ahol a témák széles köre kerül terítékre. A szülők nem érzik annak szükségét, hogy kontrolálják a gyermekük döntéshozatali folyamatait vagy hogy mindenképp a közös egyetértésre törekedjenek velük. Attitűdjükre jellemző, hogy a diskurzusok alkalmával az egymást támogató érvek alapján értékelik sikeresnek vagy éppen sikertelennek a végső eredményt (Koerner & Fitzpatrick, 1997).

Védelmező családtípusba azok a családok sorolhatók, akik alacsony fokú társalgás-orientációval rendelkeznek, míg a konformitás-orientációjuk magasnak tekinthető. A kommunikációt ezekben a családokban a szülői tekintélynek való engedelmeskedés határozza meg. Hiányzik a diskurzusokból a nyíltság és az őszinteség, melynek okán a gyermekeket szüleik teljes mértékben kihagyják a döntéshozatali folyamatokból. Ezt azért teszik, mert úgy vélik, hogy szülőként az ő feladatkoruk és felelősségük meghozni minden döntést a család és a gyermekek érdekében. Érvelésüket és döntéseik indokát nem magyarázzák meg a gyermeküknek. A konfliktusokat negatívan élik meg a családtagok, köszönhetően a magas konformitás-orientációjuknak. További jellemzője az ilyen családoknak, hogy mivel a társalgás-orientáció-

juk alacsony, ezért a konfliktusok megoldásában sem működnek hatékonyan, mivel hiányoznak az alapvető és szükséges készségek ahhoz, hogy produktívan megoldják ezeket. Azok a gyermekek, akik a védelmező családtípusban nőnek fel, nem bíznak a saját döntéshozatalukban és nem értékelik a beszélgetések fontosságát.

Laissez-faire családtípus, vagyis szabadon engedő, nem beavatkozó családtípusba azok a családok tartoznak, akik alacsony társalgási és konformitási-orientációkkal rendelkeznek. Az interakciókra jellemző, hogy élettelenek és ritkán fordulnak elő. Kevés témát érintenek a beszélgetések alkalmával. A döntéshozatalokat tekintve a szülők úgy gondolják, hogy mindenkinek egyedül kell meghoznia a döntéseket és nem érdekli őket, hogy a gyermekek hogyan döntenek. A Laissez-faire családok érzelmileg elváltak egymással, nem értékelik sem a társalgás sem a konformitás-orientációt. A konfliktusokat beszélgetés hiánya okán kerülik. Reuter és Koerner (2008) az FCP alkalmazásával a serdülők új otthoni szituációkhoz történő alkalmazkodásának kutatásakor azt találták, hogy az örökbefogadott és nem örökbefogadott gyermekeket nevelő családok alkalmazkodási folyamata az FCP tekintetében hasonló. Végül a szerzőpáros arra a következtetésre jutott, hogy az örökbefogadottaknak fontos, hogy családjuk nyitott és elkötelezett legyen, valamint a családtagok közötti folyamatos, nyílt párbeszédnek is nagy jelentőséget tulajdonítanak. A társalgás-orientáció önmagában nagymértékben befolyásolta az örökbefogadottak örökbefogadási nyitottság-érzékelését, vagyis azt, hogy az örökbefogadottak mennyire tartják nyitottnak, őszintének és megközelíthetőnek örökbefogadó szüleiket az örökbefogadással kapcsolatos kérdésekben (Horstman, et al., 2016).

A családon belüli kommunikáció és az örökbefogadás kapcsolatát leginkább Brodzinsky nevéhez tudjuk kapcsolni. Az ő kutatásai, tanulmányai középpontjában az örökbefogadási státusz áll, valamint annak közvetlen hatása a családi kommunikációra. Ilyen például, hogy a beszélgetések mennyisége változik-e a párok között vagy a családban miután megvalósult az örökbefogadás, avagy milyen mértékűek a kialakult konfliktusok. Az örökbefogadó családokban a kommunikáció egyik fő tartalmi összetevője, hogy a gyermekek életében bekövetkező változásokat, és a tematikus eseményekkel kapcsolatos információkat meg-

osztják egymással. Ilyen témák például a befogadott gyermek családjának elvesztése vagy a születési országból történő távozás nemzetközi örökbefogadás esetében. Fontos kommunikációs feladata a befogadó szülőknek, hogy minek adjanak értelmet és támogassák a gyermeküket abban, hogy minél jobban megértse a múltját, jelenét, valamint segítsék őt az érzelmi kihívásaiban és az integrációs folyamatokban (Barosso & Barbosa-Ducharne, 2019). Az őszinte és nyílt kommunikációtól való félelem a befogadó szülőkben egy hétköznapi jelenségnek tekinthető, mivel a kommunikáció érzelmi konnotációja megrémísztheti őket. Különösképpen az örökbefogadás első szakaszában jellemző a szülőkre egyfajta félelem, mert a családban ekkor épülnek ki a tagok között a kötődés új kötelékei (Conti et al, 2011). Az örökbefogadási és a születési család között mindenképpen egy nagyon erős kapcsolat van már a kezdetektől fogva. Ezt a rendkívül erős kapcsolatot a gyermek teremti meg a két szülőpár között. Ennek okán még fontosabb az, hogy megértjük a nyílt kommunikáció fejlődési és időzíti folyamatát. Az örökbefogadott gyermekek gyakran gondolkodnak el azon, hogy miért lettek örökbeadva. Felteszik maguknak a kérdést, hogy a döntés vajon szándékosan hozták-e meg vagy egy elkerülhetetlen folyamat eredményeképpen kényszerhelyzet szülte (Brodzinsky, 2011). Igyekeznek elképzelni a vér szerinti szüleik indítékait, az ezzel kapcsolatos érzelmeiket és gyakran serdülőkorban kezdik el feltenni a születési családjukkal kapcsolatos kérdéseiket a befogadó szüleiknek (Chistolini, 2010). A témával foglalkozó kutatások és tanulmányok túlnyomó többsége ezért a kamaszkori örökbefogadott családi kommunikációt vizsgálja, és kevésbé a gyermekkori szakaszt. A gyermekek életkora és kognitív fejlődése nagy mértékben befolyásolja, hogy miképpen értik meg az örökbefogadási történeteiket és az ezzel kapcsolatos témákat, valamint hogyan integrálják a múltbéli és a jelenlegi tapasztalataikat. A három és hat év közötti gyermekek nem képesek mélyen megérteni azt, hogy mint is jelent az örökbefogadás, azonban, ha olyan családban nőnek fel, ahol a családon belüli kommunikáció nyílt, akkor megtanulják az örökbefogadás nyelvét, megjegyzik és elsajátítják az örökbefogadással kapcsolatos kifejezéseket. Az örökbefogadás tényleges értelmének tudatosítása hat és tizenkét év között kezdődik, ami az új

kognitív kompetenciák kialakulásának és a származás iránti fokozatos kíváncsiságnak köszönhető (Chistolini, 2010). A születési családdal történő kapcsolattartás és az örökbefogadásról szóló információk megszerzése vagy a kommunikáció, mind pozitív hatással van az örökbefogadott gyermek fejlődésére. Fontos a bátorítás, a gondoskodás és a támogatás, hogy a gyermek azt érezhesse, bátran kezdeményezhet párbeszédet a témában. Az örökbefogadó szülők kommunikációs felada-

ta ekkor az, hogy közvetítsék az örökbefogadott gyermek kapcsolatát a születési családjával, ha van kapcsolat a születési és az örökbefogadó családok között, támogassák a gyermeket abban, hogy értelmet adjon az elhagyásának és az elszakadásnak születési családjától (Von Korff & L. Grotevant, 2011). Titkos örökbefogadási forma esetében, amikor nem áll fenn a kapcsolat, akkor is szükséges a nyílt kommunikáció, hiszen az ezzel járó pozitív hatások a gyermekben ugyanúgy jelen vannak.

Módszertan

A tanulmány kutatási módszertana egyaránt alkalmaz kvalitatív és kvantitatív módszert. Kvalitatív kutatás esetében szövegelemzés szintjén elemzi az Örökbefogadás tanfolyam tanulói jegyzetét.¹

Kvantitatív kutatási módszertan esetében kérdőíves felmérés készült. A kérdések az alábbi blokkokra bontva szerepeltek: demográfiai blokk, örökbefogadási tanfolyamok blokk, családon belüli kommunikáció blokk, végül pedig az örökbefogadásról blokk. Ennek oka, hogy átláthatóbb és értelmezhetőbb legyen a kapott adatokat összegezni, összevetni. A kérdőívben összesen tizenhat kérdés szerepelt, amelyek között egyaránt sze-

repeltek feleletválasztós, kifejtős kérdések. A kérdőív első körben a Facebookon található „Örökbefogadó szülők” zárt csoportban került megosztásra, ahol negyven kitöltőt sikerült összegyűjteni egy hét leforgása alatt. Ezt követően alkalmaztam a hólabda módszert, aminek köszönhetően további egy hét alatt negyvenről kettőszázharminchétre emelkedett a kérdőívet kitöltők száma. A visszajelzések alapján egy alkalommal módosult a zárt örökbefogadás meghatározás titkos örökbefogadásra. Ennek oka, hogy a magyar jogi meghatározás minden esetben 'titkos' kifejezést használja, míg a nemzetközi szakirodalom a 'close'-t.

Eredmények – Szövegelemzés

Az Örökbefogadói tanfolyam Tanulói kézikönyvét a Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. adta ki 2018-ban. A kézikönyv tizenkét fejezetet tartalmaz. EV – jelen tanulmány keretein túlmutat a szakértővel készült interjú bemutatása – betekintést engedett a kézikönyv felépítésébe, amely a következő logikát követi: az első fejezetben az örökbefogadásról van szó, azon belül is a magyarországi jogszabályokról, engedélyezésekről, az örökbefogadás menetéről és típusairól. Az 1. 10. 1. pont konkrét magyarországi jogszabályi gyűjteményt összesít. A második fejezetben a sikeres örökbefogadási feltételeket bontja le a kézikönyv. Szó van pszichológiai és egészségügyi alkalmasságról, környezeti feltételekről, valamint a vizsgálatok szükségességéről és jelentőségéről. A harmadik fejezet az örökbefogadható gyermekek speciális nehézségeit írja le, figyelem-

mel arra, milyen típusai ismertek a befogadott gyermekek nevelésbe vétel okán létrejött traumáinak, milyen problémák adódhatnak a gyermekotthoni életből fakadóan, milyen lelki sérülések maradhatnak meg az örökbefogadást megelőző időszakból, majd pedig a bizalom helyreállításának feltételeiről olvashatunk. A fejezet végén röviden az örökbefogadással járó nehézségekről és a beilleszkedési problémákról tudhatunk meg többet. A negyedik fejezet a gyermekek fejlődését, örökletes és hozott adottságait, az agressziót és a szocializációt fűzi egybe. A 4.2.2.-es pontban a család szocializációs funkciói külön alcímet kaptak a tartalomjegyzékben, amelyről az oldalon csupán ennyit olvashatunk:

„A családnak bizonyos szocializációs funkciókat kell látnia annak érdekében, hogy a szocializáció folyamata a megfelelő módon menjen végbe.”

¹Ez a kiadvány a Családbarát ország kiemelt projekt EFOP-1.2.6-VEKOP-17-2017-00001 Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Szervezet EFOP-1.2.6-VEKOP-17-2017-00001 projektje keretében készült.

Ezt követően a d., alpontban van szó először a kommunikációról, ahol a kommunikáció rendjének megalapozottságát írja le a kézikönyv:

„A gagyogás korszakától kezdve az utánzás révén zajlik a beszéd tanulása. Az első utánzási minták a családtagok.”

„Ahhoz, hogy a gyerek beszélni tudjon, beszélő környezetre van szükség. Ez a környezet a család.”

A kommunikáció explicit módon ebben a részben jelenik meg:

„A verbális kommunikáció (beszéd) mellett komoly szerepe van a non-verbális kommunikációnak. A non-verbális jelek tipikus megnyilvánulásai a mimika, a tekintet (szemkontaktus), a szemmozgás, az ún. vokális jelek, mint a hangnem, hanghordozás, hangerő, hangszín, továbbá a gesztusok, testtartás, távolságtartás.”

A Tanulói jegyzet ötödik fejezete teljes egészében a veszteség témakörét járja körül. Ezt a témát EV az interjú alkalmával külön kiemelte, jelezve, hogy a tanfolyamokon jelentős szekciót biztosítanak a témának. A kézikönyvben említik a gyermek és mindkét szülői oldal veszteségeit, azok feldolgozási lehetőségeit. Az 5.4.2., 5.5., 5.5.1. alfejezetekben a vér szerinti szülők veszteségeinek megértése kerül előtérbe. Miért fontos, hogy a befogadott gyermek és a befogadó szülő is elfogadja, jobb esetben megértse az örökbeadók döntését. A hatodik fejezet fő témája a kötődés. A fejezet egy oldalon keresztül ír a kötődés jellemzőiről, a mély és tartós kötődés jelentőségéről és fogalmáról, valamint a gyermek fejlődésének alapfeltételeiről és a kötődés szerepéről a gyermek életében. A további hat oldalban a kötődési mintákról, az örökbefogadás következtében a gyermekekre ható tényezőkről a korai biztonságos kötődés sérüléséről, illetve az örökbefogadó szülő és örökbefogadott gyermek kapcsolatát nehezítő tényezőkről ír a kézikönyv. Míg a hatodik fejezet tizenegy oldalas, addig a hetedik fejezet húsz oldalt ölel fel az örökbefogadó szülők és gyermek megismerkedéséről, a sikeres és sikertelen összhang megtalálásáról, végül pedig a visszautasításról. Érdekes, hogy a kézikönyv a megismerkedés vagy ismerkedés kifejezések helyett mindvégig a barátkozás fogalmát használja. Például a 7.3.-as, a 7.3.1.-es, és a 7.3.3.-as alfejezetekben, ahol a barátkozás folyamatát, menetét és tervezésének általános szem-

pontjait olvashatjuk. A nyolcadik fejezet a konfliktust és a konfliktuskezelést fogalmazza meg hét oldalban. Alfejezetekben röviden a dackorszak és a kamaszkor is említésre kerül.

A kilencedik fejezet csupán négy oldal, melynek fő témája a családi és a vér szerinti szülőkkel való kapcsolatok jelentősége a gyermek szemszögéből. A tizedik fejezet középpontjában a speciális szülői feladatok, a gyermek beilleszkedésének három fázisa, az identitás témaköre, illetve a származás megismerése és a normatív krízis áll. A 10.8.4.-es alfejezet Tanácsok az örökbecfogadókna a gyermekekben felmerülő nehéz kérdések megválaszolásához címet kapta. Nehéz kérdésként említi a kézikönyv például azt, hogy ha a gyermeknek a vér szerinti szülei börtönben vannak. Erre az esetre az alábbi válaszopciót javasolja a kiadvány: *„Vulgarizálás nélkül ki kell mondanunk, hogy bár sok szempontból lehet, hogy rendes emberek, de anyukádnak, vagy apukádnak nem volt türelme a gyerekekhez, nem tudta, hogyan kell egy kisgyerekekkel bánni. Bizony az is előfordult, hogy megütött, amit nem szabad. Mi nem fogunk megverni, mert nem értünk egyet vele.”*

Másik kérdés, amit említ a kézikönyv, hogy a gyermeknek drogosok vagy alkoholisták a szülei, akkor azt miképpen tudja jól kommunikálva megválaszolni a befogadó szülő:

„Anyukádnak sok felnőtt gondja, problémája volt, ami miatt rossz kedve volt, és ezért nem tudott téged gondozni. Előfordult, hogy sok nyugtató tablettát vett be és elaludt, így nem tudott rád vigyázni. Máskor sok bort ivott és attól lett ideges, haragos, türelmetlen lett, kiabált veled, vagy magadra hagyott, elment kocsmába, mert nem szeretett egyedül lenni. A kisgyermeket pedig nem szabad magukra hagyni, mert baj történhet velük.”

Abban az esetben, ha a befogadott gyermek szülei kiskorúak az alábbi válasz lehetőséget tanácsot olvashatjuk:

„Ne mondjuk, hogy még nagyon fiatal volt. Ez az ábránd egy szép fiatal anyáról ellenünk dolgozik. Mondjuk inkább azt, hogy még szinte gyerek volt, éretlen volt az anyaságra. Még nem volt szakmája sem, még tanulnia kellett. És nem csak szakmát, de azt is meg kellett tanulnia, hogy milyennek kell lennie egy szülőnek, hogyan kell bánni egy kisgyerekekkel.”

A tizenegyedik fejezet a leghosszabb a kiadványban a maga huszonhat oldalával. Témája többek között az érzékenyítés fontossága azokban az esetekben, ha valamilyen speciális egészségügyi problémával rendelkezik az örökbefogadható gyermek. Szó esik az előítéletekről, azok kezeléséről szűk és tág családi környezetben, a különböző származású gyermekek elfogadásának elősegítéséről, nagyobb életkorú gyermek örökbefogadásáról, a gyermek testi, értelmi és mozgásfejlődésének lehetséges eltéréseiről. A fejezet közepétől az érzelmszabályozási problémák, a gyermek múltja és annak megőrzése, valamint a vér szerinti családban előforduló egészségi állapotok, betegségek lehetséges hatásairól tud meg többet a leendő örökbefogadási tanfolyamot tartó tréner. A fejezet utolsó két oldalán pedig a vér szerinti testvérek örökbefogadási lehetőségeiről, folyamatáról esik szó. A tizenkettedik, és egyben utolsó fejezetben az utánkövetés célját, hasznát és lehetőségeit olvashatjuk, illetve a más befogadó családokkal való kapcsolattartás jelentőségét ismerhetjük meg, mind az örökbefogadó szülőkre, mind a gyermekekre nézve, hogy milyen fontos más befogadó családokkal kapcsolatban lenni. A kézikönyv végén ajánlott irodalmat találunk, valamint a témával foglalkozó mesekönyveket.

Az ajánlott irodalom egy oldalon szerepel. Legrégebbi 1980-as, míg a legfrissebb egy 2013-as kiadvány, mindkettő külföldi szerzőtől. Magyarországi szerzők közül megtaláljuk Vekerdy Tamás: *Kérdezz-felelek* című könyvét (1999), Mészáros Krisztina: *Sikerek és buktatók az örökbefogadásban* (2006) című szakfolyóirati részét, amely a *Család, Gyermek, Ifjúság* XV. évfolyamának 1. számában jelent meg és Korbuly Ágnes: *Más-e az örökbe fogadott gyerek a vér szerinti családban nevelkedő társaihoz képest?* (2006) című szakfolyóirati részét, amely szintén a *Család, Gyermek Ifjúság* folyóirat XV. évfolyamának 1. számában jelent meg.

Eredmények – Kérdőív

A kutatási kérdőív több témablokkból tevődik össze, mint a demográfiai adatok, örökbefogadói tréninggel kapcsolatos kérdések, családi kommunikációra vonatkozó kérdések, illetve az örökbefogadással kapcsolatos kérdések. A kérdőívet 237 fő töltötte ki, amelyből 158 fő rendelkezik felsőfokú végzettséggel, 70 fő érettségivel vagy azzal

Ezen kívül további hazai szerzők is megemlíthetők, mint például Hevesi Katalin és Bogár Zsuzsa. Hevesi Katalin művét a Mózeskosár Egyesület adta ki, míg Bogár Zsuzsáét az Ágacska Alapítvány. A felsorolásban összesen öt darab egyesületi kiadás található, melyből kettő az Ágacska Alapítványhoz köthető és három a Mózeskosár Egyesülethez. Külföldi szerzők közül Moritarty Sinéad 2006-ban, 2007-ben és 2008-ban kiadott műveit az Európa Könyvkiadó tette közzé, ezen felül megjelenik még a Mérték Kiadó, a Park Könyvkiadó, az Asser-tív Kiadó és a Medicina Kiadó is. A felsorolt ajánlott irodalmak egyike sem jelenik meg hivatkozás szerűen a kézikönyv tartalmi részében.

Mesekönyvi ajánlásképpen összesen tizennégy könyvet találunk a kiadvány legvégén. Legrégebbi Wilson Jacqueline 2002-es *Ki mer többet?* című mesekönyve, míg a legfrissebbek Bálint Ágnes: *Mazsola és Tádé* (2017), valamint Paulon Viktória: *Kisrigók: három gyerek hazatalál* (2017) című műve. A kiadókat megvizsgálva egy alapítványi szerepel a felsorolásban, amely a Találkozás Személyközpontú Alapítvány.

Minden fejezet végén egy kérdésgyűjtemény található, ami az aktuális fejezet elsajátításában lehet a segítségére az olvasónak. A kézikönyv szövegezése T./1. személyben íródott, ami bevonódottságot és szubjektivitásérzést kelti, ahogyan azt a következő részletben is: „Nem vitatjuk a tényt, hogy nem minden vér szerinti szülő tudja biztosítani a gyermek fejlődésének optimális feltételeit, de ennek a problémának a megoldása itt és most nem a mi feladatunk. Próbáljunk úgy gondolni rájuk, hogy ha nem lennének, akkor nem lennének örökbe fogadható gyerekek sem.” A kommunikáció explicit módon egy alkalommal kerül megemlítésre, mikor a verbális és non-verbális kommunikációról ír a kézikönyv, míg implicit módon több alkalommal is előfordul, mint például a konfliktuskezelés leírásában.

egyenértékű középszintű végzettséggel, míg 9 főnek alapfokú képzettsége van. A 2020-as évtől Magyarországon az új jogi szabályozás szerint már nem kötelezik a leendő szülőket a tanfolyam elvégzésére, azonban a szervezetek erősen ajánlják a jelenlétet. A kérdőív kitöltési eredményei szerint a válaszadók 93,7%-a részt vett ezen a tanfolya-

mon, míg 7,3%-uk nem is tervez elmenni rá. Ezzel kapcsolatban talán nem meglepő eredmény, hogy a kitöltők 89%-a nem ért egyet azzal, hogy már nem kötelező az örökbefogadási tanfolyami részvétel.

Kíváncsi voltam arra is, hogy a tanfolyamon résztvevő szülőknek vannak-e igényeik arra vonatkozóan, hogy kommunikációs kérdésekről, témákról beszéljenek az oktatók egy képzés alkalmával. A reakció egyértelműen igen volt, mindösszesen tizennégy fő adott nemleges választ a kérdésre. A tanfolyami Tanulói jegyzetben konkrét kommunikációs stratégiákról vagy kutatásokról, elméletekről nem esik szó.

A családon belüli kommunikációs blokk öt kérdést foglal magában. Első kérdésben, hogy kerülnek-e bizonyos témákat az örökbefogadással kapcsolatban akkor, ha otthon, családi környezetben beszélgetnek? 90,3%-a a kitöltőknek nem kerül témákat az örökbefogadással kapcsolatban akkor, ha otthon, családi környezetben beszélgetnek, míg mindössze 6,3%-uk élt az igen lehetőséggel, ami pozitívnak mondható. Azonban a következő kérdés érdekes eredményeket hozott: opcionálisan lehetett megválaszolni a kérdést, miszerint, ha az előző részben igennel válaszolt a kitöltő, akkor azt kértem, hogy írjon példát az esetre. Negyvennégyen adtak választ erre a kérdésre, azonban volt értékelhetetlen adat is közöttük. Legérdekesebb példák:

„Kinek a hasában voltam. Hogy hívják?”

„Életet adó teljes neve, pontos családi körülményei.”

„A fiam (22 éves) jó ideje nem foglalkozik a kérdéssel, tehát nem kerüljük a témát, de már nincs szó róla.”

„Azokat, amikre még nem kérdezett rá magától a gyerek.”

„Mi történt a szülő anyjával?”

„Azt, hogy roma származású.”

A származásról való nehéz kommunikáció adódhat abból is, hogy titkos örökbefogadás esetén a szülők nem ismerik a gyermek előéletével kapcsolatos körülményeit. Abban az esetben, ha nyílt örökbefogadás történt, ezek kommunikációs gátaknak tekinthetők. Nehéz témakörnek számít a válaszok alapján a származás, a szülőanyával kapcsolatos adatok, valamint, hogy a családtagok nem merik kifejtetni véleményüket az örökbefogadó szülők felé. Gyakran a nagyszülők azok, akik nem tudnak megbékélni az örökbefogadás tényé-

vel: „A leendő nagyszülők nem mondják nyíltan a szemünkbe, hogy nem tetszik nekik, hogy örökbe szeretnék fogadni.” Másik gyakori eset, hogy a közeli családtagok nem szeretnék, ha az adottól eltérő származású gyermek kerülne be a családba: „Első örökbefogadásunkkor sógorom utólag vallotta be, hogy megkönnyebbült, amikor látta, hogy nem roma származású gyermeket kaptunk.” A következő példában az örökbefogadó szülő a fiktív gyilkosságot kapcsolatba hozta a családdá válással: *„Egyszer a gyerekem azt mondta, dögöljön meg az anyám. Mondom, mit mondtál rám? Ja, nem rád, hanem aki megszült. Na, mondom akkor gyere, beszéljük ezt meg, hogy értetted? Szépen megbeszéltük, hogy mi csak köszönettel tartozunk neki, hogy így döntött és nem megölt, mert mi így lehetünk egy család...”*

A következő kérdés a családon belüli kommunikációs problémák felismerésére vonatkozott, ahol egyszerre több választ is be tudtak jelölni a kitöltők. A válaszok kimagasló része arra vonatkozik, hogy a szülők úgy gondolják, nincsenek családon belüli kommunikációs problémáik. A második leggyakrabban megjelölt válasz, hogy úgy érzik nem kommunikálnak eleget családon belül, míg a harmadik, hogy nem kommunikálnak tudatosan. Szintén egy fontos és sokatmondó eredmény ezzel kapcsolatban, hogy ha a szülőknek lenne lehetőségük családon belüli kommunikációs tanácsadáson részt venni vagy további témákkal kapcsolatos kommunikációs foglalkozáson, akkor 67,5 százalékuk igénybe venné, míg csupán 32,5 százalékuk nem. Azért érdekes az adat, mert az előző kérdésre az volt a jellemző válasz, hogy nincs családon belüli kommunikációs problémájuk saját megítélésük szerint, azonban, ha lenne lehetőség, úgy tűnik, igénybe vennék a kommunikációs tanácsadást.

A nyílt kommunikáció fontos eleme az örökbefogadói családon belüli kommunikációnak, éppen ezért ezzel kapcsolatosan is szerepelt kérdés a felmérésben. Ebben azt kérdeztük meg, hogy a kitöltők saját véleménye szerint mennyire kommunikálnak nyíltan gyermekükkel az örökbefogadási történetéről. A kérdésre adott válaszokból meg tudható, hogy a szülők többsége úgy véli, nyíltan beszél a gyermekkel a történetével kapcsolatban.

Az utolsó témablokk az örökbefogadásra vonatkozik, melynél az első kérdésem a befogadott gyermekek életkorára vonatkozott. Az eredmény azt mutatta, hogy a kérdőívet kitöltők szülők 37,1 százaléka 0-3 év közötti gyermeket, 33,3 százalékuk 6-10 év közöttit, végül pedig 17,3 százalékuk 10+ éves gyermeket fogadott örökbe. A nemek

arányát tekintve az adatok szépen megoszlanak a fiúk és a lányok között, csupán néhány százalékpont a különbség közöttük, lány 49,4%, fiú 50,6%. A kérdőív utolsó kérdésében a nyílt és titkos örökbefogadási arányra adtak választ a kitöltők. A válaszok alapján 45,6% nyílt, míg 54,4% titkos örökbefogadással fogadta örökbe gyermekét.

Összegzés

A hipotézisem, miszerint az örökbefogadó családokban vannak családon belüli kommunikációs problémák, azonban ezeket a szülők nem ismerik fel, ennek okán kezelni sem képesek azokat, beigazolódott. Konkrét kérdéseket tettem fel a családon belüli kommunikációs problémákról, azok észleléséről. A válaszokból kirajzolódott, hogy ugyan a szülők azt gondolják és érzik, hogy nincsen kommunikációs problémájuk családon belül, azonban a példánál több olyat is írtak, amelyeket kommunikációs természetűnek (is) tekinthetünk. Tipikus kommunikációs probléma volt továbbá, hogy nem beszélnek eleget otthon a családtagok. Vélhetően az egyik ok, amiért nem képesek felismerni a speciálisabb vagy egyedibb problémákat sem, az, hogy a felkészítő tanfolyamokon nem kerül előtérbe, nem tematizálódik a kommunikáció fontossága.

A kérdőívet kitöltők között egyértelműen kirajzolódott az az igény, hogy szívesen részt vennének további, kommunikációval kapcsolatos tanfolyamokon. Észrevehető a kettősség ezzel kapcsolatban: ugyan a szülők azt vallják nincsen családon belüli kommunikációs problémájuk, mégis elmenének kommunikációs tanácsadásra vagy tréningre. Mindebből levonható az a következtetés, hogy

ez egy vakfolt a szülők körében. A kommunikáció tudatos alkalmazása elkerülhetetlen a sikeres családon belüli kommunikációhoz. A Brodzinsky által leírt örökbefogadási kommunikáció három szintjének megismerése, elsajátítása biztos alapot és kiindulópontot adhat a kommunikációs problémák felismeréséhez.

A fenti eredmények alapot adhatnak a későbbi kutatásoknak, melyekben a családon belüli kommunikációs problémákat szeparáltan csak a nyílt, vagy csak a titkos örökbefogadások esetében vizsgálnám meg, illetve a kettő örökbefogadási forma összehasonlítása következhetne az új eredmények ismeretében. Új kutatási kérdés lehet, hogy vajon a titkos örökbefogadás több kommunikációs problémát rejt-e családon belül, mint a nyílt örökbefogadás? Van-e összefüggése az örökbefogadás formájának a kommunikáció zártságával, titkoságával?

A kutatás limitációi közé tartozik, hogy társadalmilag és jogilag érzékeny témáról van szó. A kérdőív bővítésével, az értékpreferenciák és a családi kommunikációs klímavizsgálatok blokkjainak további beledolgozásával, illetve további oktatói interjúk készítésével tovább fejleszthető a kutatás.

Felhasznált irodalom

- Aczél, P. (2023). *Párbeszéd és kommunikáció a családban*. Médiaklikk. Budapest.
- Barosso, R., Barbosa-Ducharme, M. (2019). Adoption-related feelings, loss, and curiosity about origins in adopted adolescents. *Clin Child Psychol Psychiatry*, 24(4), 876-891. doi: 10.1177/1359104519858117. Epub 2019 Jun 23.
- Bochner, S., Buker, E. A., & McLeod, B. M. (1976). Communication patterns in an international student dormitory: A modification of the small world method. *Journal of Applied Social Psychology*, 6(3), 275-290. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1976.tb01331.x>
- Brodzinsky, D. M., & Schechter, M. D. (Eds.). (1990). *The psychology of adoption*. Oxford University Press.
- Bocsi, V. (2020). A családi idő a mérlegen. *KAPOCS*, 2020(2), 32-44.
- Boreczky, Á. (2015). Családkutatások nevelésszociológiai nézőpontból. In: Varga A. (szerk.): *A nevelésszociológia alapjai*. Pécs, 103-135.

- Brodzinsky, D. M. (2011). *Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications*. *Prof. Psychol. Res. Pract.* 2011, 42, 200–207.
- Chistolini, M. (2010). *La Famiglia Adottiva*; Franco Angeli: Milano, Italy.
- Conti, P.; D'Angelo, S. L.; Omar, H. A. (2011). *Parenting Adolescents*; Nova Science Publishers, Inc.: Hauppauge, NY, USA, 2011; Volume 1, ISBN 9781608763573
- Griskin S. A., & Kniskern, D. P. (1981). *Handbook Of Family Therapy*, Routledge.
- Engler, Á. (2020). A szülőket és pedagógusokat segítő családpolitikai intézkedések hatása és igénye. *KAPOCS*, 2020(2), 81-91.
- Engler, Á. (2020). Családi közösségek. In: Pusztai, G. (szerk.): *Nevelésszociológia: Elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Könyvkiadó. 133-159.
- Horstman, K. H., Hays, A., & Maliski, R. (2016). *Parent-Child Interaction*. In book: *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Publisher: Oxford University. Doi: 10.1093/acrefore/9780190228613.013.278
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002). *Toward a Theory of Family Communication*. In.: *Communication Theory*. 12(1), 70-91. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2885.2002.tb00160.x>
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2006). *Family Communication Patterns Theory: A Social Cognitive Approach*. In D. O. Braithwaite & L. A. Baxter (Eds.), *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives* 50–65. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452204420.n4>
- Ruether, M. A., & Koerner, A. F. (2008). *The Effect of Family Communication Patterns on Adopted Adolescent Adjustment*. *Journal of Marriage and Family*. 70(3), 715-727.
- Noller P., & Fitzpatrick, M. A. (1993). *Communication in family relationships*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Schrodt, P., Ledbetter, A. M., Jernberg, K. A., Larson, L., Brown, N., & Glonek, K. (2009). *Family communication patterns as mediators of communication competence in the parent-child relationship*. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(6-7), 853–874. doi: <https://doi.org/10.1177/0265407509345649>
- Somlai, P. (2013). *Család 2.0 - Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Vangelisti, A. L. (2021). *The Routledge Handbook of Family Communication*. New York, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003043423>
- Von Korff, L., & Grotevant, H. D. (2011). *Contact in adoption and adoptive identity formation: The mediating role of family conversation*. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 393–401. <https://doi.org/10.1037/a0023388>
- Wang, N., Roaché, D. J., & Pusateri, K. B. (2018). *Associations Between Parents' and Young Adults' Face-to-Face and Technologically Mediated Communication Competence: The Role of Family Communication Patterns*. *Communication Research*, doi:10.1177/0093650217750972Downloaded: 2022.11.17.
- Wrobel, G., Helder, E. & Marr, E. (2020). *The Routledge Handbook of Adoption*. London, Routledge. ISBN: 9780429432040